

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТРУК ІРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 81'255.4'28:81'342-3 (043.3)

**ВІДТВОРЕННЯ МОВНИХ АНОМАЛІЙ
У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена
та їх перекладів)**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Херсон 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
ГУДМАНЯН АРТУР ГРАНТОВИЧ,
Національний авіаційний університет,
директор Навчально-наукового
Гуманітарного інституту,
професор кафедри англійської філології і перекладу

Офіційні опоненти доктор філологічних наук, доцент
РЕБРІЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
в.о. завідувача кафедри
теорії та практики перекладу англійської мови

кандидат філологічних наук, доцент
ГРАБОВЕЦЬКА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри перекладознавства
та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура

Захист відбудеться «_____» червня 2016 року о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.05 Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, провулок 40 років Жовтня, 47, корп. 5.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27.

Автореферат розіслано «_____» травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. О. Цапів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Одним з основних векторів сучасної науки про переклад є впорядкування рішень, пов'язаних з вибором адекватних шляхів перекладу художньої літератури, і зокрема, відтворення аномалій. Діалект, на думку Т. Б. Радбиль, прийнято називати аномалією. Причиною цього є співвіднесеність мовної аномалії не з мовною помилкою, а з раціонально продуманою тактикою відтворення інформативного тла художнього твору.

Такі науковці як І. С. Алексеєва, В. С. Виноградов, В. Н. Комісаров, Н. В. Немцова О. Д. Швейцер, Н. В. Яковлева відносять діалект художнього тексту до найменш дослідженого та потрактованого у межах сучасного перекладознавства мовного явища, що, однак залишається домінуючим за своєю науковою цінністю, передусім через свою реліктовість, невідповідність та нетрадиційність для лексичної системи мови перекладу. У культурі вторинного тексту аномалію слід розглядати як соціолінгвальне явище, функціонування якої пов'язане насамперед з питанням розуміння, оскільки аномалія – це унікальний засіб вираження смислу на різних мовних рівнях, що виникає у результаті тривалих, складних і неоднорідних за характером історичних та мовних процесів, відповідно викликає певні труднощі у перекладачів, на яких лягає відповідальність за адекватне відтворення художнього тексту. Завдання перекладача ускладнюється, коли аномалія використовується у ролі носія стилістичної інформації, що обов'язково передбачає збереження смислового навантаження першотвору.

Проблема перекладу мовних аномалій українською мовою, використаних у романах Марка Твена, окремо ще не досліджувалась. Природа мовних аномалій ґрунтовно досліджена у працях Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, Т. В. Булигіної, О. Н. Єрмакової, О. С. Кубрякової, І. М. Кобозевої, Л. В. Короткової, О. В. Падучевої, Т. Б. Радбиль. Однак, серед перекладознавчих праць, де розглядають поняття мовної аномалії, можна назвати лише праці О. В. Ребрія, Н. В. Немцової та А. Л. Борисенко.

Стилістична роль мовних аномалій, як сфера інтерпретації і творчих перекладацьких рішень, завжди привертала увагу перекладознавців. Однак дослідники здебільшого розглядали

морфологічні та синтаксичні аномалії творів Марка Твена, тоді як фонографічні та лексико-семантичні аномалії у мові персонажів письменника українською мовою лише частково знайшли своє відображення у працях дослідників М. Д. Альшиної, Е. В. Денежної, Т. О. Дитини, А. М. Козачук, О. В. Ребрія. Звідси, дослідження фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій сприятиме поглибленому вивченню особливостей відтворення діалектного мовлення, увиразнюючи *актуальність дослідження*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Дисертаційна робота виконана в межах комплексної наукової теми «Актуальні питання функціонування мов та перекладу в контексті сучасної філологічної освіти», що розробляється кафедрою англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, номер державної реєстрації 0113U000585. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 16 квітня 2015 р.)

Мета дисертаційної праці – аналіз особливостей перекладу аномалій українською мовою на матеріалі творів Марка Твена, що також передбачає фонографічну, лексико-семантичну, морфологічну та синтаксичну кваліфікацію з вказівкою на соціокультурний контекст.

Для досягнення поставленої мети ставилися такі *завдання*:

- розкрити й уточнити зміст поняття мовної аномалії, довести доцільність його введення у межах сучасного перекладознавства на позначення діалекту;
- встановити специфіку фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій та здійснити їх класифікацію;
- вказати на можливість передавання фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій у перекладі;
- дослідити особливості відтворення фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій, що входять до складу комунікативного простору художнього твору;

– виявити випадки деформації у межах фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій у разі невідтворення рис мовних портретів героїв, зокрема головних та другорядних персонажів творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» і «Пригоди Гекльберрі Фінна».

Об'єкт дослідження – фонографічні, лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні аномалії, вилучені методом наскрізної вибірки з англomовних романів Марка Твена та їх відповідники українською мовою.

Предметом осмислення виступають особливості відтворення фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій англomовних художніх творів українською мовою.

Матеріалом дослідження стали українські переклади творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра», виконані Ю. Корецьким (1962), В. Митрофановим (1990), І. Базилянською (2013) та «Пригоди Гекльберрі Фінна», виконані І. Стешенко (1990), В. Левицькою (2009), І. Базилянською (2013), а також відповідні їм оригінальні тексти. Усього опрацьовано близько 2-х тисяч сторінок оригіналу та можинних перекладів українською мовою, що загалом становить близько 3-х мільйонів друкованих знаків. За допомогою прийому суцільної вибірки виявлено 584 фонографічні, 289 лексико-семантичних, 590 морфологічних та 483 синтаксичні аномалії; найпоказовіші зразки проаналізовані у дисертації.

Методи дослідження зумовлені загальною метою та конкретними завданнями роботи. У дослідженні використовуються загальнонаукові методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу (для інвентаризації та систематизації матеріалу мови оригіналу та мови перекладу). Специфіка роботи передбачає комплексне застосування таких методів лінгвістичного аналізу, як: *класифікаційний аналіз* (для логічного розподілу фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій в окремі класифікації); *дистрибутивний аналіз* (для виявлення фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних прийомів творення мовних аномалій). За допомогою контекстуального аналізу вивчалися смислові характеристики одиниць різних

рівнів та їх креативне відтворення вторинними комунікантами. Порівняльний аналіз форми та змісту мовних аномалій вторинного тексту з формою та змістом мовних аномалій першотвору використовувався для визначення того, як форма та смисл мовних аномалій впливають на способи та прийоми їх відтворення вторинною мовою. Метод кількісних підрахунків уможливив усебічну частотну та перекладознавчу характеристики мовних аномалій англomовних художніх творів і їх відповідників українською мовою.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в дисертації вперше здійснене комплексне дослідження мовних аномалій. У роботі узагальнені підходи до тлумачення мовних аномалій у лінгвістичних та перекладознавчих студіях, наведене власне робоче визначення мовної аномалії. У праці розкриті особливості функціонування мовних аномалій у художньому творі та з'ясовані особливості їх мовної реалізації у мові головних та другорядних персонажів творів. Новою є також класифікація фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій. У дослідженні проаналізовані перекладацькі прийоми та способи перекладу зазначених мовних рівнів. Новизна дослідження полягає також і в тому, що в ньому встановлені головні випадки та з'ясовані причини часткової чи повної втрати інформації у перекладі мовних аномалій.

Теоретичне значення наукової роботи полягає у розробленні нового підходу до проблеми перекладу діалектного мовлення художнього тексту, який відкриває можливість підвести методологічну базу під її вирішення.

Перспективними є запропонована нова термінологія з її центральним поняттям мовна аномалія та визначенням двох стратегій перекладу – відтворення смислу та форми. Якщо перше із зазначених понять надає наукового позначення феномена, наявність якого в художній культурі як такого зафіксована більшістю дослідників, то інше описує явища, що й до сьогодні залишаються поза їхньою увагою.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає у можливості їх використання для підготовки нормативних курсів зі вступу до перекладознавства та теорії і практики перекладу,

спецкурсів зі стилістики, інтерпретації тексту, порівняльної стилістики, теоретичної граматики та фонетики. Запропоновані словники авторської лексики творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» і «Пригоди Гекльберрі Фінна» на позначення мовних аномалій з їх стандартною інтерпретацією можуть стати у нагоді практичним перекладачам художньої літератури для мінімізування втрат у процесі відтворення мовних аномалій.

Положення, винесені на захист.

1. Мовні аномалії у художньому тексті – це одиниці діалектного мовлення, що актуалізуються на фонографічному, лексико-семантичному, морфологічному і синтаксичному рівнях, та які використовують для моделювання знань про персонажа художнього твору.

2. У відтворенні фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій, «надзавданням» перекладача має бути створення аномалій, наближених до авторських, а отже вибір конкретного прийому, способу чи стратегії перекладу, має залежати від форми, смислу та контексту мовних одиниць першотвору.

3. У оригіналі Марк Твен створює унікальний мікросвіт для кожного героя окремо. Копітка мовотворчість, яка є потужним засобом характеризування мовленнєвих портретів персонажів творів Марка Твена, у перекладах нівелюється, оскільки у переважній більшості випадків перекладачі використовують прийом компенсації просторіччям, який у перекладі відтворює лише окремі параметри змісту, що деформує ідіостиль автора.

4. Деформування авторського задуму виявляється у фамільярній експресії діалекту, розширенні та стилістичній нейтральності мовних аномалій, неоднозначності трактування мовних особливостей та використанні інвективної лексики у друготворі. Найбільше невідповідностей у перекладацьких прийомах і способах перекладу помічено у процесі відтворення мовлення чорношкірих героїв творів, які є носіями афро-американського вернакуляру.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи були оприлюднені автором на 9-ти міжнародних наукових конференціях:

XVI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 30–31 жовтня 2013); XIV Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки» (Київ, 2–4 квітня 2014); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 26–27 березня 2015 р.), VI Міжнародній науковій конференції «Мова і культура в епоху глобалізації» (Санкт-Петербург, 26 березня 2015 р.), VII, VIII Міжнародних науково-практичних конференцій «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика» (Київ, квітень 2014, 2015 рр.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні концепції розвитку науки» (Уфа, 30 квітня 2015 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей» (Київ, 11–12 червня 2015 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні концепції розвитку науки» (Уфа, 1 серпня 2015 р.), а також обговорено на засіданнях кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 9-ти публікаціях, з яких 4 (одна у співавторстві) опубліковані у фахових наукових виданнях ДАК МОН України, 3 статі (одна у співавторстві) – у іноземних виданнях, які входять до бази даних РІНЦ, і 2 – тези доповідей за матеріалами конференцій. У спільних публікаціях авторка вела дослідження, оброблення отриманих даних, аналіз та інтерпретування результатів. Загальний обсяг публікацій – 3,24 др. арк.

Мета, предмет, об'єкт та завдання наукового дослідження дали змогу логічно й послідовно вибудувати його *структуру*: дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 6 додатків. Список використаних джерел налічує 272 бібліографічні позиції, з яких – 49 іноземною мовою. Загальний обсяг роботи становить 246 сторінки, з них основний текст – 185 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовані актуальність і новизна теми, визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, означене теоретичне та практичне значення праці.

Чотири розділи дисертації присвячені всебічному дослідженню мовних аномалій творів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» і «Пригоди Гекльберрі Фінна»: перший та другий розділи є теоретичними, третій та четвертий – практичними.

У першому розділі «Мовні аномалії у перекладознавчому аспекті: теоретичне підґрунтя дослідження» окреслені погляди дослідників щодо тлумачення поняття мовна аномалія у лінгвістичній та перекладознавчій парадигмах.

У межах розділу здійснений аналіз мовної аномалії як діалекту, просторіччя, соціального жаргону, мовної гри та метафори, що засвідчило багатофункціональність терміна та його дещо узагальнюючий та широкий смисли. Для нашого дослідження доцільним вважаємо співвіднесення терміну аномалія з діалектним мовленням, оскільки на противагу мовній грі та метафорі, діалект охоплює увесь комплекс різноструктурних мовних одиниць. Окрім того, можемо припустити, що головними чинниками співвіднесення мовної аномалії з діалектом є: (1) звернення до історичних аспектів розвитку мови; (2) розширення кордонів між словом і екстралінгвістичною реальністю, що лежить в основі мовного коду; (3) вплив творчої складової авторського світобачення на художню мову. Установлено, що мовні аномалії вербалізуються за допомогою: (1) фонографічних аномалій (вилучення закінчення: *los'* (Tom Sawyer) → *lost*; редукція звуків на початку та в середині слова: *'bout* (Tom Sawyer) → *about*, *di'monds* (Tom Sawyer) → *diamonds*; вилучення звука [r] та шва [ə], наприклад: *asho'* (Huckleberry Finn) → *ashore*; заміна кінцевого **ng** на **n**, особливо часто зустрічається з герундієм, наприклад: *talkin'* (Tom Sawyer) → *talking*; заміна голосного звуку іншим голосним – **e/o** (*fer* (Tom Sawyer) → *for*), **o/e** (*onkore* (Tom Sawyer) → *encore*), **e/i** (*sence* (Huckleberry Finn) → *since*), **i/e** (*forgit* (Huckleberry Finn) → *forget*), **u/a** (*fust* (Tom Sawyer) → *fast*), **e/u** (*sech* (Tom Sawyer) → *such*), **u/e** (*turrible* (Huckleberry Finn) → *terrible*), **i/u** (*jist* (Huckleberry Finn) → *just*); заміна фрикативного [ð] на вибуховий

[d]: *dar* (Huckleberry Finn) → *there*, *de* (Huckleberry Finn) → *the*; підміна негативного префіксу **un-** на **on-**, наприклад: *oneasy* (Huckleberry Finn) → *uneasy*; лабіалізація інтердентальних фрикативів [θ] на [f], наприклад: *bofe* (Huckleberry Finn) → *both*, *breff* (Huckleberry Finn) → *breath*. Афро-американський діалектний континуум характеризується частотним використанням візуального діалекту ("eye dialect"), що означає нестандартне написання літературної (стандартної) вимови, наприклад: *alwuz* (Huckleberry Finn) – *always* ['ɔ:lwəz], *foteen* (Huckleberry Finn) – *fourteen* ['fɔ:'ti:n]; використання апокопа: *misto* (Huckleberry Finn) → *mister*; палаталізація, наприклад: *k'yer* (Huckleberry Finn) → *care*; *gwyne* (рідко *gwineter*) (Tom Sawyer) як дієприкметник теперішнього часу від *go*; заміна послідовного *thr* на *th*, особливо перед [u] або [o], наприклад: *thoo* [θo] (Huckleberry Finn) → *through*; унікальна дефісна форма *that-air* (Huckleberry Finn) → *that there*; архаїчна графема *kiver* (Huckleberry Finn) → *cover*; унікальна медіальна редукція, наприклад: *s'e* (Huckleberry Finn) → *he says*; ритмічний повтор звуків *sh-she says she* (Huckleberry Finn) → *she says*; дифтонгізація голосного звуку [e] → [ei], наприклад: *one-laigged* (Huckleberry Finn) → *one-legged*; вилучення ненаголошеного складу на початку та у середині слова, наприклад *fraid* (Huckleberry Finn) → *afraid*); (2) лексико-семантичних аномалій (дефіксація: *whippoowill* (Tom Sawyer) → *whip-poor-will*; контракція слів: *gimme* (Tom Sawyer) → *give me*; семантична спаяність мовних компонентів: *plentyhelp* (Tom Sawyer) → *plenty of help*); (3) синтаксичних аномалій (неправильна координація підмета й допоміжного дієслова, наприклад, "I've tried it, and it don't work" (Tom Sawyer); неузгодження часових форм дієслова: "He bounced up and stared at me wild. Then he drops down on his knees and puts his hands together" (Tom Sawyer); множинне заперечення: "I didn't set nothing" (Huckleberry Finn); вилучення смислового дієслова: "I never seen anybody" (Huckleberry Finn); порушення прямого порядку слів: "Says I, 'me-yow! me-yow!" (Huckleberry Finn); неправильне вживання числових форм: "ten or fifteen mile around" (Huckleberry Finn); використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту: "hogs soon went wild in them bottoms"

(Huckleberry Finn); нестандартне використання особового займенника *“the”* у конструкціях *“there is”, “there are”*: *“They ain’t only two taverns”* (Huckleberry Finn); неправильне утворення форм умовного способу: *“I wish Tom Sawyer was here”* (Huckleberry Finn); вживання дієприкметника минулого часу *“done”* поруч з іншим дієсловом *“She done gone...”* (Huckleberry Finn); використання ненаголошеного **been** замість часової форми *“has/have been”*, наприклад: *“I been to the circus three or four times”* (Huckleberry Finn); (4) морфологічних аномалій (вживання форм *“ain’t”* для позначення негативних форм дієслів теперішнього часу (*“am no”, “isn’t”, “aren’t”, “hasn’t”, “haven’t”, “didn’t”*) та претерита *“warn’t”*: *“There ain’t a minute to lose”* (Huckleberry Finn); нестандартне утворення простого минулого часу у неправильних дієсловах: *“Then it begun to itch on the inside”* (Huckleberry Finn); нестандартна форма присвійних займенників: *“I don’t say that ourn is lambs...”* (Huckleberry Finn); контамінація простої і складеної форм ступенів порівняння: *“much more easier”* (Huckleberry Finn)). Розподіл мовних аномалій за рівневим критерієм видається доцільним у межах нашої розвідки, оскільки діалектне мовлення, як читаємо у різних джерелах, – це різновид мови, який відрізняється від інших варіантів своїми фонетичними, лексичними та граматичними рисами; співвідноситься з певною територією, соціальним класом чи групою.

Прикметно, що крім діалектного мовлення в творах Марка Твена зустрічаються фонографічні, лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні помилки, малапропізми, вигуки та архаїзми, які подекуди не пов’язані з територіальним чи соціальним діалектами. До прикладу, волоцюги Король і Герцог, другорядні персонажі твору «Пригоди Гекльберрі Фінна», розмовляють літературною мовою, однак в окремих фрагментах автор зумисне вдається до лексичних помилок, що одразу допомагає читачеві зрозуміти справжню сутність персонажів з мовного портрету: *“Gentlemen, I wish the money was there, for I ain’t got no disposition to throw anything in the way of a fair, open, out-and-out investigation o’ this **misable** business”* (Huckleberry Finn). Король намагається виправдати себе, применшити серйозність ситуації, однак автор зумисне наголошує на

причетності персонажа до зникнення грошей, використавши мовні помилки у слові “misible/miserable business” (букв. кепська справа). Звідси, об’єктом нашої розвідки виступатимуть не лише діалектні одиниці, але й інші мовні особливості, згруповані навколо лексичного (до якого включатимемо суміжно-рівневі стилістичні аномалії, фразеологічні аномалії та словотворчі аномалії), граматичного та фонографічного рівня.

Мовні аномалії можна умовно розподілити на спорадичні, які були одноразово вжиті у творі і не мають жодного інформаційного, смислового навантаження, і смислові, вжиті автором для підкреслення соціальної приналежності, соціального класу, освіти героя твору. Передавання спорадичних аномалій не становить труднощів. У цьому випадку здебільшого використовують звичайну (стандартну) мову. Коли мовна аномалія займає важливу позицію у творі, для збереження смислового навантаження діалекту використовують конкретний діалект цільової мови або просторіччя. Як додаткові, однак, на нашу думку, більш доцільні у відтворенні мовних аномалій, використовують такі: (1) повне перенесення лексичних рис першотвору у цільову мову; (2) транслітерація; (3) створення штучного діалекту; (4) використання діакритичних знаків; (5) заміна діалектних одиниць сленгом.

У другому розділі «*Методологія дослідження мовних аномалій у перекладі*» описаний теоретико-методологічний апарат, релевантний у контексті комплексного підходу до вивчення мовних аномалій, розроблена методика дослідження фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій як комплексного алгоритму розкодування смислу та форми первинної одиниці.

Так, на *першому* етапі дослідження була сформована емпірична база розвідки шляхом добору фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій. Методом суцільної вибірки з творів Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» і «Пригоди Тома Соєра» та їх множинних перекладів українською загальним обсягом 2 тисячі сторінок виокремлено 1851 мовну аномалію.

На *другому* етапі з’ясовано зміст понять мовна аномалія, субстандарт, діалект художньої літератури.

На *третьому* етапі встановлені та систематизовані прийоми та способи перекладу фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій, що зустрічаються у первинних текстах творів Марка Твена. Цей етап дослідження передбачав залучення дистрибутивного аналізу та порівняльного аналізу форми та змісту мовних аномалій вторинного тексту з формою та змістом мовних аномалій першотвору.

На *четвертому* етапі проаналізовані головні випадки деформації авторського наміру у мові головних та другорядних персонажів творів Марка Твена та виявлена специфіка їх появи у тексті. Цей етап дослідження вимагав залучення класифікаційного, контекстуального, структурного та системного методів аналізу.

У третьому розділі «*Відтворення мовних аномалій у романах Марка Твена*» розглянуті особливості авторського підходу до утворення мовних аномалій; схарактеризовані основні чинники, що впливають на формування діалектних відповідників у перекладі; визначені шляхи відтворення фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій романів Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» і «Пригоди Гекльберрі Фінна» українською мовою.

Мовний простір творів багатомірний: основу його складають численні діалекти Півдня Америки, зокрема, Південно-Західний, діалект Пайк-Каунті та афро-американський вернакуляр. Кожен з цих діалектів характеризує персонажів творів – позитивних і негативних, сутність яких відкривається уважному читачеві, зокрема значною мірою за їх мовними особливостями. У цьому і полягає специфічність діалектизації мови героїв Марка Твена, що дозволяє одночасно відобразити і яскравий колорит народної мови, і справжню сутність героя твору. Особливу цікавість у структурі романів становлять фонографічні аномалії, що утворюються згідно з наявними у мові носіїв афро-американського та південно-західного діалектів моделями. Парадигма аномалій фонографічної групи Марка Твена, яскрава та насичена, переважно залежить від контексту та ситуації тексту оригіналу. Фонографічні аномалії, отримуючи додаткові конотації, сприймаються в одному випадку, як показник емоційно-почуттєвого світу персонажа, а в іншому, – як

індикатор територіальної приналежності. Для перекладу фонографічних аномалій мови, які відповідають за передавання емоцій персонажів, використовують такі способи перекладу, як: (1) пропускання букв у словах (“*hy’roglyphics*” – «ірогліфи»). Мовна особливість оригіналу має на меті викликати у читача образ дитячої необізнаності, що полягає у недолатному використанні важкого для вимови слова; звідси перенесення орфографічної помилки першотвору на площину друготвору вважаємо вдалим перекладацьким рішенням; (2) вилучення кінцевих літер (“*you’re s’rp*” – «я вас див...»). Такий прийом перекладу вдало відтворює емоційність та простакуватість мови персонажа (тітки Саллі) у художньому творі. Зберегти окремі діалектні риси афро-американського, південно-західного та «Пайк-Каунті», як наприклад, заміна фрикативного [ð] на вибуховий [d], можливо з допомогою використання тенденцій, які існують в українській фонетичній системі, а саме заміни приголосних звуків [ф] на [х], [ж] → [з], [ч] → [ш], [ш] → [щ], [ш] → [с], [щ] → [сч], [я] → [є]. Наприклад: (1) заміна [ш] на [щ] («страшенно» – «стращенко»), (2) [ш] на [с] («дивишся» – «дивисся»). Таку особливість афро-американського вернакуляру як заміна голосного звуку іншим голосним, до прикладу **i/u** (*jist* → *just*), перекладають за допомогою аналогічного принципу побудови аномалії. Ось цитата та її переклад українською мовою: “*I was a-sayin’ to Sister Dunlap, jist this minute, how did they git that grindstone ain there, s’I*” (Huckleberry Finn); – «Я доніру сказала... передайте мені тарілку з м’ясом, прошу... я доніру сказала сестрі **ДанлегіГоце** зараз сказала!» (І. Стешенко). Фонографічна аномалія “*Dunlap, jist*” перекладається з допомогою злиття імені персонажа та розмовного слова: «ДанлегіГоце». І. Стешенко використовує наближений до авторського прийому (заміна голосного звуку голосним) принцип заміни приголосного звуку приголосним ([п]/[г]). Хоча прийом переданий лише частково – переданий лише принцип, на якому він ґрунтується, спробу перекладачки варто оцінювати як вдалу.

Лексико-семантичні аномалії, які виконують, переважно, емоційно-оцінкову функцію пропонуємо класифікувати на «легкі» та «важкі» залежно від можливості наслідувати авторський принцип їх творення. Переклад першої групи

мовних аномалій здійснюють шляхом наслідування авторської техніки, з допомогою таких прийомів і способів, як: 1) дефіксація (“*Good-ness gracious*” – «Гос-поди помилуй!»); 2) недоладне написання (“*old cretur*” – «стригань»). Для передавання лексико-семантичних аномалій другої групи перекладачеві доводиться відійти від форми мовної аномалії і сфокусуватися на її смислових компонентах, що, власне, вимагає неабиякого творчого розуміння глибин авторського інтенції; бачення сюжетної лінії загалом та образів персонажів зокрема. Дозволимо собі припустити те, що аномалії можуть перекладатися з допомогою такого прийому, як (3) заміна значення (“*coase comb*” – «гребінка»). Техніка зберігає смислове напруження, а відтак є наглядним прикладом можливого перекладу «навантажених» слів. Наприклад: “*I ain’ got nuffn but a **coase comb** en a piесе o’ paper, et a juice-harp; but I reck’n dey wouldn’ take no stock in a juice-harp*” (Huckleberry Finn); – «Нічого такого немає, хіба ось **гребінка** з папірцем та ще губна гармошка; їм, я думаю, нецікаво буде слухати» (І. Базилянська). В українській мові слово гребінка має застаріле значення та означає: «гребінець для розчісування льону, конопель, шерсті». Уважний і досвідчений читач розуміє, що раб Джім, який вживає це слово, метафорично співвідносить предмет особистої гігієни з неусвідомленим порівнянням себе з твариною, тобто людиною, позбавленої вибору та власної думки.

Морфологічні та синтаксичні аномалії – це індикатори простоти та щирості персонажів. Значущість синтаксичних, як власне і морфологічних аномалій, виявляється через стилістичний контраст. Синтаксичні та морфологічні аномалії, які є нормою у вторинному тексті, передаємо з врахуванням граматичних неточностей мови перекладу: (1) наслідування авторського тексту: “*It sounds like flattery, but **it ain’t** no flattery*” (Huckleberry Finn); – «Ви, може, подумаете, що то я їй язиком мащу? Ба ні, **я** й справді так **думало**» (І. Стешенко). Мовні засоби, якими оперує І. Стешенко, вдало передають авторську прагматику аномалії з допомогою граматичної аномалії друготвору «я думало». Серед інших прийомів перекладу аномалій вирізняємо такі: (2) прийом аграматичної дислексії: “*Dese las’ skifts wuz full o’ ladies en **genlmen** a-goin’ over for to see*

de place” (Huckleberry Finn); – «У човнах сиділи пани та **панії**, вони їхали оглядати місце вбивства» (В. Левицька). Перекладачка, добираючи з набору потенційно можливих граматичних помилок української мови, у своєму перекладі твору Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» приймає рішення про спотворення мови персонажа. Тобто у перекладі з’являється неправильне відмінювання слова «пані», що викликає в уважного читача асоціації з неосвіченим чоловіком, який не в змозі утворити правильний відмінок до іншомовного слова, що власне і відповідає авторській інтенції. (3) Підсилення недомовленості з допомогою трикрапки, наприклад: “*I done it out of pity for him – because he hadn’t any aunt*” (Tom Sawyer); – «**Та я...я** просто пожалів його. ...В нього ж немає тітки» (В. Митрофанов).

У четвертому розділі «Деформація авторського задуму у перекладі мовних аномалій головних та другорядних персонажів Марка Твена українською мовою» здійснений аналіз фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій, ужитих у мові головних та другорядних персонажів романів Марка Твена та їх переклад українською мовою з огляду на деформацію авторського наміру.

До групи головних, у творі «Пригоди Тома Соєра» відносимо образи Тома і Гека, «Пригоди Гекльберрі Фінна» – Гека та раба-утікача Джіма, які є ключовими героями для розвитку сюжету. Персонажі цієї категорії використовують у своїй мові 345 аномалій.

Відтворення аномалій у мові протагоністів перекладачами демонструє цілком різні підходи кожного з них: (1) І. Базилянська, переважно, використовує літературну (34 %) та діалектну лексику (28 %), у результаті Гек постає в образі стриманого та розсудливого юнака. (2) У перекладі І. Стешенко аномалії компенсуються вживанням часток (7 %), демінутивів (22 %) та діалектного мовлення (45 %); спостерігається поодинокі використання штучних синтаксичних конструкцій (2 %), як результат Гек справляє враження типового сільського українського хлопчика. Для відтворення аномалій мови Тома Ю. Корецький використовує штучні синтаксичні конструкції (9%); В. Митрофанов тяжіє до передавання граматичних

аномалій мови частками (24 %). І. Базилянська перевагу надає літературному мовленню (48 %).

З огляду на першочергову різницю у мовленні, соціальному статусі та способі життя головних героїв твору Гека і Джіма та Гека і Тома, прослідковується відтворення їхнього мовлення в українських перекладах. Аналіз мовних аномалій, властивих мовленню героїв, віддзеркалює нівелювання перекладачами ідейного задуму автора, що, власне, стало причиною небажаної конвергентної схожості цілком різних персонажів. Окрім того, згубними для мовних портретів протагоністів стали: (1) фамільярна експресія авторського діалекту; (2) інвективна лексика; (3) розширення мовних аномалій; (4) неоднозначність у трактуванні мовної аномалії; (5) стилістична нейтральність; (6) панібратство раба. Розглянемо кілька випадків деформації авторського наміру у мові Тома, Гека та Джіма.

Так, особливістю мовлення головного героя твору «Пригоди Тома Соєра» Тома є поодинокі використання розмовних слів. До прикладу, лексему *hoss* можна розглядати з двох аспектів, як – (1) розмовне прізвисько, яке використовують для звертання до близького друга або, як (2) лексичну аномалію, спричинену зумисне неправильним написанням *hoss/horse* – кінь. Розглянемо цитату з твору та спосіб її передавання перекладачами: “*I reckon they’ll come after **old Hoss** to-night*” (Tom Sawyer); – «Думаю, чорти цієї ночі неодмінно прийдуть до **старого Вільямса**» (Ю. Корецький); – «Мабуть, вони цієї ночі прийдуть по **старого шкарбана Вільямса**» (В. Митрофанов); – «Мені здається, чорти прийдуть цієї ночі по **старого грішника Вільямса**» (І. Базилянська).

Не зовсім зрозумілим є мотив І. Базилянської, яка як еквівалент до мовної аномалії *hoss* обрала лексему грішник. Оскільки, розмовне прізвисько “*hoss*” свідчить про те, що Вільямс гідно прожив своє життя, мав багато друзів, був шанованою людиною. У цьому випадку можна вважати, що до читача дійшло зовсім не те повідомлення, яке отримали англословні читачі. Переклади інших перекладачів також свідчать про невиправдане знищення авторських інтенцій: В. Митрофанов використовує розмовну лексему шкарбан, що вживають як негативне звертання до старої людини, а

Ю. Корецький взагалі приймає рішення про нейтралізацію мовної аномалії. Звідси, двоякість мовної аномалії, її неоднозначне трактування перекладачами частково спотворили образ Тома, як ввічливого, чемного й обережного у своїх судженнях хлопчика.

Однією з важливих лексико-семантичних аномалій протагоніста твору «Пригоди Гекльберрі Фінна» Гека є його розмовна мова, яку персонаж використовує у колі своїх друзів. Проте це не означає, що твенівський герой звучить в оригіналі занадто невибагливо та простакувато. Прагматика розмовних слів, до прикладу *patch-eyed* у перекладі інша – у одному зі словників читаємо: **patch-eyed** – *тупий, дурний, ідіот, придурок*. У стандартній інтерпретації можливим є розгляд розмовного слова як лексичної аномалії, спричиненої написанням окремих слів через дефіс *patch-eyed/eye patch* – «піратська пов'язка». Зрештою, перекладачі пішли іншим шляхом. Порівняймо такі приклади: “*I’ve had dreams enough all night – with that **patch-eyed** Spanish devil going for me all through ’em – rot him!*” (Huckleberry Finn); – «Мені теж снилося: цей чортів іспанець, з **пластирем на оці** ганявся за мною всю ніч, бодай йому!» (І. Стешенко); – «Мені самому цілу ніч ввижалося, що той **кривоокий** гаспид іспанець ось-ось мене схопить, пропади він пропадом!» (В. Левицька); – «Мені всю ніч верзлося, як отой **одноокий** іспанець ганявся за мною, хай йому грець!» (І. Базилянська).

Перекладачі твору зберегли твенівський підтекст, на що вказує низка вжитих розмовних слів *бодай йому, пропади він пропадом, верзлося, хай йому грець* та часток – *той, ось-ось, отой*. Однак вони не звернули уваги на двозначність перекладу розмовного слова *patch-eyed*: з одного боку – перебуває за межами літературної норми, з іншого – не порушує норми, але має знижене емотивно насичене забарвлення. У перекладах спостерігаємо, що перекладачі ігнорують авторський задум, дотримуючись стандартного її трактування, що власне є причиною деформації авторського задуму, – мова героя набуває ознак іронії, як результат, у перекладах Гек виступає радше як простуватий і щирий, ніж вульгарний і розлючений.

Інший протагоніст твору «Пригоди Гекльберрі Фінна» Джім – єдиний високодуховний дорослий у романі, наділений

моральними переконаннями і почуттями. Однак перекладачі часто ігнорують авторську інтенцію і наділяють героя мовою людини, вочевидь позбавленої чітких моральних орієнтирів. Порівняймо: “*I doan k’yer what de widder say...*” (Huckleberry Finn); – «**Начхав** я на те, що вдова казала...» (І. Стешенко); – «*Та хай та вдова от що хочеш каже*» (І. Базилянська). Україномовний Джім не повинен переступати межу поваги, що пов’язана із соціальним становищем, тому у розмові про свою господиню, він не може використовувати негативні фрази на кшталт: «начхав» або «та хай та вдова», які здебільшого використовують у «розмові на рівних». Для повнішого відтворення авторського задуму можна було б використати такий переклад: «*Не в’ажить, що вдова говорять*» (переклад наш – І. С.).

До категорії другорядних відносимо 12 персонажів, які є активними дійовими особами у творі Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Персонажі цієї групи використовують у мовленні 462 мовні аномалії. З точки зору відтворення діалектних елементів, можна назвати два ключові способи перекладу, зокрема компенсація та нейтралізація. Додатковий розподіл героїв на чотири категорії, а саме еліта (суддя Тетчер, Беккі Тетчер, вдова Дуглас), середній клас (Тітка Поллі, Мері, Сід, Бен, Біл, Джо), раби (раб-втікач Джім та хлопчик Джим) і представники злочинного світу (індіанець Джо, Мефф Поттер), допоміг виокремити такі випадки деформації образів героїв, як: (1) надмірна експресивність статечної жінки; (2) ввічливість злочинця та (3) панібратство раба. Так, перекладачі часто ігнорують авторську інтенцію у мові чорношкірих персонажів і наділяють героїв мовою, яка позбавлена чітких моральних орієнтирів. Наприклад: – “*Ole missis she’d take an’ tar de head off’n me. ’Deed she would*” (Tom Sawyer); – «*Вона мені голову відірве, їй-богу відірве!*» (Ю. Корецький); – «*Стара пані мені голову відірвуть. Бачить Бог, одірвуть*» (В. Митрофанов); – «*Вона мені голову відірве, їй-богу відірве!*» (І. Базилянська).

В перекладах Ю. Корецького та І. Базилянської спостерігається часткова деформація образу персонажа, оскільки чорношкірий хлопчик Джим вживає звертання в першій особі однини «вона відірве», що не личить рабові, який

навіть попри досить юний вік, має виявляти ввічливість та повагу до своєї господині; таку конотацію має і наступна комбінація «їй-богу відірве». Справді вдалою, на нашу думку, є заміна мовних аномалій “*ole missis she'd take an' tar de head off'n me*” на українську пошанну множину «*стара пані мені голову відірвуть*» (В. Митрофанов).

Цікавим є аналіз мовних аномалій у мові другорядних героїв твору, що включає в себе внутрішній емоційний і почуттєвий стан. До прикладу, тітка Поллі, під впливом емоцій, робить граматичну *you was/you were* та фонографічні *milum/milam, 'long/along, hendered/hindered* помилки: “*Here's a big Milum apple I've been saving for you Tom, if you was ever found again – now go 'long to school. ... Go 'long Sid, Mary, Tom – take yourselves of – you've hendered me long enough*” (Tom Sawyer). На загальному тлі, виріняється фонографічна аномалія “*milum apple*”, яка у словнику має значення: (1) десертний сорт яблук середнього розміру. У перекладах маємо «велике яблуко» та «найбільше яблуко», що вочевидь суперечить прагматиці тексту. Україномовна тітка Поллі Ю. Корецького говорить правильною мовою, серед емотивних засобів на лексичному рівні слід відзначити турботливе звертання героїні до своїх вихованців: «*Ось тобі велике яблуко, Томе! Я зберегла його на той випадок, коли ти зову повернешся додому. А тепер ідіть до школи... Ідіть же до школи, Сіде, Томе, Мері, ідіть мерщій, бо ви забарилися*» (Ю. Корецький). Загалом, тут тітка Поллі справляє враження ніжної, турботливої та доброї жінки.

Разючим контрастом на цьому тлі виглядає переклад В. Митрофанова та І. Базилянської, у якому ми виокремили несанкціоновано введені перекладачами елементи розмовної лексики, які навряд чи личать статечній жінці: «*Ось тобі, Томе, найбільше яблуко, я навмисне приберігала його на той випадок, якщо ти знайдешся. А тепер усі до школи... Ану, Сіде, Мері, Томе, забирайтеся звідси мерщій, он скільки часу я з вами згаяла!*» (В. Митрофанов); – «*Ось тобі, Томе, найбільше яблуко! Я приберігала його на той випадок, коли ти повернешся додому. А тепер усі мерщій до школи... Ну, йдіть, Сіде, Мері, Томе, забирайтеся звідси мерщій – ніколи мені з вами **ляси точити***» (І. Базилянська).

Таке трактування образу тітки Поллі суперечить авторській інтенції, оскільки образ героїні – це прототип матері Марка Твена, яка назавжди залишилася для нього люблячою, лагідною, довірливою та щирою.

У творі «Пригоди Гекльберрі Фінна» аналіз мовних портретів другорядних героїв здійснювався відповідно до їх поділу на три категорії: чорношкірі персонажі (раби), представники білої раси (Том Соєр, Бак Гренджерфорд, тітка Поллі, Джудіт Лофтес, тітка Саллі, Сайлас Фелпс, арканзаські пліткарки) та білі герої твору, носії примітивізованої системи цінностей (ледацюги з Бріксвілла, Герцог, Король, батько Гека, злочинці з корабля «Сер Вальтер Скотт»). Загальна сума вжитих персонажами мовних особливостей складає 1044 одиниці. Деформація авторського наміру у мові другорядних героїв твору виникає через неправильне розуміння перекладачем їхньої сутності. Тому, прослідковувалися такі деформативні ознаки, як: (1) перебільшене використання просторічної, лайливої лексики у мові статечних жінок (тітка Поллі, Джудіт Лофтес), і навпаки, (2) створення перекладачем образу лагідної і ввічливої жінки, де насправді є натяк на інші риси характеру (тітка Саллі). Відтворення мовного портрету персонажів, потребує тонкого чуття авторської інтенції. До прикладу, в англійському тексті роману письменник з допомогою мовної гри дає зрозуміти читачеві справжній характер тітки Саллі: *“Don’t say yes’m – say Aunt Sally”* (Huckleberry Finn). Ця гра можлива, оскільки за формою співпадає з виразом *“Aunt Sally”*, яке означає «об’єкт глузувань», тому у юного читача мають з’явитися асоціації образу злої і суворої жінки, моральні помилки якої є головною мішенню нападок та образ з боку автора. Прослідкуємо за значенням мовної гри та її відповідниками у перекладах: *«Кинь оте «так, мем». Кажі просто: тітка Саллі»* (І. Стешенко); – *«Не говори мені «мем», називай мене тітонькою Саллі...»* (В. Левицька); – *«Не говори «так, мем», клич мене тітка Саллі...»* (І. Базилянська). І. Стешенко вдало відтворює рвучкість жінки за допомогою введення у тканину друготвору зневажливого слова *«кинь оте»* та нейтрального виразу: *«кажі просто: тітка»*. Україномовна героїня І. Базилянської більш спокійна, розважлива, тоді як В. Левицької ніжна і турботлива. Невірно

презентований образ героїні супроводжує у друготворах згладжування мовних аномалій, що, власне, є причиною створення нового, відмінного від першотвору мовного портрету жінки.

Загалом, декодувати глибинний смисл мовних аномалій перекладач буде в змозі, лише зрозумівши і глибоко осмисливши внутрішній світ художніх персонажів. Окрім того, що перекладачеві необхідно відтворити характери героїв якнайточніше, потрібно ще й враховувати той факт, що діалект не лише характеризує життєву правду, внутрішній світ кожного героя, а й свідомо добирається автором для відтворення їхньої соціальної або територіальної приналежності, і якщо перекладач не впорається з цим завданням, то й задум автора не буде повною мірою реалізований у перекладі. Відповідно, перш за все, перекладач має виходити з обставин конкретної ситуації, розмови, характеру і характеристик співрозмовників, їхніх стосунків, соціального становища, емоцій, намірів і подібних факторів.

ВИСНОВКИ

Переклад мовних аномалій традиційно відносять до кола перекладознавчих проблем. Будь-яка мовна особливість, вжита у творі, являє собою часткину авторського бачення тексту, а разом з тим, місця та ролі персонажа у творі. Неправильне тлумачення цього бачення чи неспроможність донести його до читача негативно впливає на якість перекладеного тексту.

Твори Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» і «Пригоди Гекльберрі Фінна» насиченні фонографічними, лексико-семантичними, морфологічними та синтаксичними аномаліями. Вони є частиною авторських стилістичних художніх засобів та виконують різноманітні функції у тексті мови оригіналу залежно від авторського бачення персонажа і тексту.

Здійснене дослідження дало змогу виявити такі закономірності:

1. Мовна аномалія у вимірі художнього перекладу є широким поняттям, охоплює різні мовностилістичні засоби, відтворює ідіостиль та ідіолект автора, тому зрештою найкраще підходить на позначення діалектного та соціолектного мовлення, оскільки діалект – це різновид мови, який відрізняється від інших

варіантів не лише своїми граматичними, фонетичними та лексичними рисами; співвідноситься з певною територією, соціальним класом чи групою, але й сприяє виявленню смислового навантаження мовного коду, і його переосмислення з точки зору цільової культури. У художньому тексті аномалії пов'язані з дитячою мовою, діалектом, просторіччям, соціальним жаргоном (Т. Б. Радбіль), мовною грою (О. Ф. Болдарева), метафорою (Ю. В. Дорофєєв), іноземним акцентом (М. Ю. Ребенко).

Шляхом зіставлення характеристики поняття аномалія з різними мовними явищами визначено, що термін «мовна аномалія» – це синонім поняття «діалект». Вона актуалізується на фонографічному, лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях і використовується для моделювання знань про персонажа художнього твору. Окрім діалектного мовлення, яке презентує образний та ідейний плани тексту, визначає особливості його взаємодії з культурно-історичним і концептуальним контекстами, тексти письменника вміщують немотивовані щодо логіки твору і сюжетної лінії зв'язки одиниць різних рівнів, що в єдності виражають лінію естетичної концепції твору. Використання фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних, синтаксичних діалектизмів, мовних недоладностей, архаїзмів, вигуків та варваризмів, логічність їх використання в творах письменника у поєднанні з художньою доцільністю і сильним впливом на читача ефектом, дозволяє нам висновувати про ефективність їх тісного поєднання задля якісного та глибокого аналізу особливостей творів Марка Твена.

2. Специфіка мовних аномалій виявляється на різних мовних рівнях, які поєднують риси афро-американського вернакуляру, Пайк Каунті та Південно-західного діалектів. На фонографічному рівні мовні аномалії реалізуються з допомогою таких прийомів, як: вилучення закінчення, редукція звуків на початку та в середині слова, вилучення звука [r] та шва [ə], підміна кінцевого *ng* на *n*, заміна голосного звуку іншим голосним, заміна фрикативного [ð] на вибуховий [d], підміна негативного префіксу *in-* на *on-*, лабіалізація інтердентальних фрикативів [θ] на [f], візуальний діалект, використання апокопа,

палаталізація, використання дієприкметника *gwyne* (*gwineter*), заміна послідовного *thr* на *th*, унікальна дефісна форма *that-air*, архаїчна графема *kiver*, унікальна медіальна редукція, ритмічний повтор звуків, дифтонгізація голосного звуку *[e]* → *[ei]*, вилучення ненаголошеного складу на початку та у середині слова. Лексико-семантичні аномалії у творах Марка Твена утворюються на основі таких прийомів: порушення лексичної сполучуваності, необґрунтоване включення різностильових мовних одиниць у контекст, контракція, дефіксація, мовні помилки, дефіксація, однослівні ідіоми, соціолекти, фразеологічні одиниці, недоладні епітети та вигуки. Граматичні аномалії в текстах художніх творів можуть бути поділені на дві групи: синтаксичні (неправильна координація підмета й допоміжного дієслова, неузгодження часових форм дієслова, множинне заперечення, опущення смислового дієслова, порушення прямого порядку слів, неправильне вживання числових форм, використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, нестандартне використання особового займенника “the” у конструкціях “there is”, “there are”, неправильне утворення форм умовного способу, вживання дієприкметника минулого часу “done” поруч з іншим дієсловом, використання ненаголошеного *been* замість часової форми “has/have been”) та морфологічні (вживання форм “ain’t” для позначення негативних форм дієслів теперішнього часу (“am no”, “isn’t”, “aren’t”, “hasn’t”, “haven’t”, “didn’t”) та претерита “warn’t”, нестандартне утворення простого минулого часу у неправильних дієсловах, нестандартна форма присвійних займенників, контамінація простої і складеної форм ступенів порівняння прикметників).

3. Відтворення мовних особливостей персонажа – завдання технічно вирішуване. До прикладу, для відтворення фонографічних аномалій альтернативними прийомами перекладу може бути використання діакритичних знаків, створення «мови в мові» або «віртуального» образу первинних фонографічних стилізацій, що складаються з неправильних або підлаштованих під місцевий колорит слів і фраз, фонетично адаптованих до правил цільової мови. Граматичні аномалії становлять певну складність для перекладача, оскільки вони не

мають відповідних еквівалентів у мові перекладу і, як результат, виступають фактично цільовими новоутвореннями. Їх переклад переважно потребує перетворення, яке полягає у зміні лексики вихідного твору. Загалом, граматичні, як і лексико-семантичні (пов'язані з особливостями вживання лексичних одиниць у переносному значенні/вторинною номінацією) переважно відтворюються з допомогою просторіччя мови перекладу.

4. Для відтворення фонографічних аномалій, ужитих у романах Марка Твена, українською мовою перекладачі вдаються до таких способів перекладу, як: пропускання літер у словах, вилучення кінцевих літер, фонетичне пропускання («ковтання»), фонетичне вилучення, заміна звуків та використання альтернативної смислової лексики. Переклад лексико-семантичних аномалій здійснюють з допомогою наслідування авторської техніки, до прикладу, з допомогою використання таких прийомів і способів, як: дефіксація, недоладне написання, заміна значення з подальшими супровідними поясненнями та коментарями. Граматичні аномалії перекладачі відтворювали з урахуванням граматичних неточностей мови перекладу. Для передавання граматичних аномалій, які є аномальними для мов оригіналу та перекладу, використовують застарілу лексику, прийом аграматичної дислексії, підсилення недомовленості з допомогою трикрапки.

5. В українських перекладах творів Марка Твена, зазвичай, діалект мови оригіналу відтворюють шляхом використання стандартної (звичайної) мови та просторічної лексики, що зумовлює часткову чи повну втрату/заміну авторської інформації перекладацькою. Найбільше втрат інформації упродовж відтворення мовних аномалій відбувається через те, що перекладач не бачить авторських інтенцій із закладеними у них характеристичними рисами, зокрема це стосується відтворення мовлення персонажів твору. Інформаційне поле мовних аномалій головних та другорядних персонажів, тобто їх соціальне становище, територіальна приналежність, рівень освіти, здатні викликати у читача правильні асоціації, багато в чому залежні від фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних рівнів їхнього мовлення. У мові україномовних протагоністів творів «Пригоди Тома Соєра» та

«Пригоди Гекльберрі Фінна» зафіксовані такі деформативні ознаки: (1) фамільярна експресія авторського діалекту; (2) інвективна лексика; (3) розширення мовних аномалій; (4) неоднозначність у трактуванні мовної аномалії; (5) стилістична нейтральність; (6) панібратство раба. У мові другорядних персонажів творів Марка Твена зафіксовані такі деформативні ознаки: (1) перебільшене використання просторічної, лайливої лексики у мові статечних жінок (тітка Поллі, Джудіт Лофтес), і навпаки (2) створення перекладачем образу лагідної і ввічливої жінки, де насправді є натяк на інші риси характеру (тітка Саллі); (3) ввічливість злочинця та (4) панібратство раба.

Основні положення дисертації висвітлено у таких публікаціях автора:

1. Гудманян А. Г., Струк І. В. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення у перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їх перекладів українською й російською мовами) / А. Г. Гудманян, І. В. Струк // Одеський лінгвістичний вісник. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика». – 2014. – Вип. 4. – С. 52–55.

2. Струк І. В. Стратегії відтворення аномалій діалектного мовлення у перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їхніх перекладів українською та російською мовами) / І. В. Струк // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – К. : Університет «Україна», 2014. – С. 83–97.

3. Струк І. В. Відтворення граматичних аномалій діалектного мовлення у перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їхніх перекладів) / І. В. Струк // Вісник Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2014. – № 2. – С. 397–405.

4. Струк І. В. Відтворення лексичних аномалій діалектного мовлення персонажів в українських перекладах твору Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» / І. В. Струк // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 136. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – С. 153–159.

5. Struk I. V. A note on Jim in “Huck Finn”: phonological aspect / I. V. Struk // Language and culture in the period of globalization. – Saint Petersburg, 2015. –

Р. 110–117.

6. Струк І. В. Відтворення аномалій діалектного мовлення в перекладі / І. В. Струк, Т. О. Липовецька // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика. – К. : Аграр Медіа Груп, 2015. – С. 298–302.

7. Струк И. В. Особенности передачи в переводе диалектизмов / И. В. Струк // Современные концепции развития науки. – Уфа : Аэтерна, 2015. – С. 83–85.

8. Єнчева Г. Г., Струк І. В. Деформація аномалій діалектного мовлення головних та другорядних героїв М. Твена / Г. Г. Єнчева, І. В. Струк // Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей. – К. : Талком, 2015. – С. 190–194.

9. Гудманян А. Г., Єнчева Г. Г., Струк И. В. Аномалии в художественной речи с социально-региональными признаками / А. Г. Гудманян, Г. Г. Єнчева, И. В. Струк // Современные концепции развития науки. – Уфа : Аэтерна, 2015. – С. 40–43.

АНОТАЦІЯ

Струк І. В. Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена та їх перекладів). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України. – Херсон, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей відтворення мовних аномалій, вжитих у романах англійського письменника Марка Твена, українською мовою.

Встановлено, що мовні аномалії мають на меті розширити наявні або породити нові смисли тексту не лише внаслідок використання маркерів соціально-регіональної лексики, але й шляхом використання мовних помилок, малапропізмів, вигуків та архаїзмів, які подекуди не мають зв'язку з територіальним чи соціальним діалектами.

Визначено основні стратегії, прийоми і способи відтворення фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій в українських множинних перекладах. Виконано контекстуальний аналіз фонографічних, лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних аномалій у тексті мови оригіналу і текстах мов перекладу. Встановлено основні типи деформації авторського наміру у перекладі аномалій мови головних та другорядних персонажів Марка Твена українською мовою.

Ключові слова: *граматична аномалія, діалектне мовлення, Марк Твен, лексико-семантична аномалія, мовна аномалія, смисл, стратегія, форма, фонографічна аномалія, художній переклад.*

АННОТАЦИЯ

Струк И. В. Воспроизведение языковых аномалий в художественном переводе (на материале речи персонажей романов Марка Твена и их переводов). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Херсонский государственный университет Министерства образования и науки Украины. – Херсон, 2016.

Диссертация посвящена изучению особенностей перевода языковых аномалий, употреблённых в романах английского писателя Марка Твена, на украинский язык.

Установлено, что языковые аномалии призваны расширить имеющиеся или породить новые смыслы текста не только вследствие использования маркеров социально-региональной лексики, но и путём использования фонографических, лексико-семантических, морфологических и синтаксических ошибок, которые порой не связаны с территориальными или социальными диалектами. Определены основные стратегии, приёмы и способы воспроизведения фонографических, лексико-семантических, морфологических и синтаксических языковых аномалий в украинских множественных переводах. Для передачи фонографических аномалий используются такие приёмы и способы перевода, как: пропуск букв в словах, изъятие конечных букв, фонетическое пропускание («глотание»), фонетическое опущение, замена звуков и использования альтернативной смысловой лексики. Перевод лексико-семантических аномалий языка осуществляется с помощью подражания авторской технике, к примеру за счёт использования таких приемов и способов перевода, как: дефиксация, неверное написание, подмена значения с последующими сопроводительными пояснениями и комментариями. Синтаксические аномалии передаем с учетом грамматических неточностей языка перевода: подражание авторской технике. Для передачи морфологических аномалий языка используют устаревшую лексику, приём аграмматической дислексии, усиления с помощью троеточия.

Определены основные типы потери/подмены информации, которая содержится в языковых аномалиях, при переводе с

английского на украинский язык. В исследованных переводах романов Марка Твена находим следующие основные изменения: (1) фамильярная экспрессия авторского диалекта; (2) преувеличенное использование просторечной, бранной лексики в речи степенных женщин (тётя Полли, Джудит Лофтес), и наоборот, (3) создание переводчиком образа мягкой и вежливой женщины, где на самом деле есть намек на инаковость (тетя Салли); (4) расширение языковых аномалий; (5) неоднозначность в трактовке языковой аномалии и (6) стилистическая нейтральность.

Ключевые слова: *грамматическая аномалия, диалектная речь, Марк Твен, лексико-семантическая аномалия, языковая аномалия, смысл, стратегия, форма, фонографическая аномалия, художественный перевод.*

ABSTRACT

Struk I.V. Rendering Language Anomalies in Literary Translations (Case of Mark Twain's characters' speech in translations). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kherson, 2016.

The dissertation focuses on the complex approach to analyzing the language anomalies of Mark Twain's novels with regard to their phonographic, lexical-semantic, morphological and syntactic levels. Language anomalies are aimed to widen or create new senses of the text as a result of using markers of social-regional vocabulary and creating the informative message of the text by using phonographic, lexical-semantic, morphological and syntactical mistakes, which sometimes aren't connected with geographic or social dialects. In multiple Ukrainian translations, the main strategies, methods and ways of rendering phonographic, lexical-semantic, morphological and syntactic anomalies have been defined.

Translation of phonographic anomalies were done in the target texts with the help of defixation, wrong spelling, change of meaning with further explanations and comments. Syntactic anomalies were recreated taking into consideration grammatical inaccuracies of the target language. To recreate morphological language anomalies the translators used archaisms and agrammatical dyslexion.

Contextual analysis of language anomalies in the source language text and target language text has been made. Main types of information loss/changing in the process of English-Ukrainian translation have been defined. The most frequent cause of losing the author's message is the translator's conscious or subconscious refusal to recreate the language anomalies and their translation with the help of domestication strategy.

Key words: grammatical anomaly, dialect speech, Mark Twain, lexical-semantic anomaly, language anomaly, sense, strategy, form, phonographic anomaly, literary translation.

Підп. до друку 20.05.2016. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 1,40. Обл.-вид. арк. 1,5.
Тираж 100 пр. Замовлення № 64-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ – 58, проспект Космонавта Комарова, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002